

Юлія ГОЛОВКО,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Зоряна АДАМСЬКА,
кандидат психологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ МАТЕРИНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКИ

В умовах постійних змін в українському суспільстві питання особистісної ідентичності набуває особливого значення. Ставлення індивіда до себе та інших є основоположним компонентом, що регулює майже всі аспекти соціальної поведінки. Це ставлення суттєво впливає на формування міжособистісних стосунків, а також на визначення та досягнення індивідуальних цілей. Окрім цього, воно визначає підходи до подолання та вирішення кризових ситуацій. При цьому у жінок на початковому етапі материнства ідентичність зазнає істотних змін. У цей період прийняття дитини призводить до інтеграції материнського Я в більш широку материнську ідентичність. Ця проблема стає особливо актуальною в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, коли трансформація особистісної ідентичності стала важливим аспектом адаптації жінки-матері до нових викликів і змін у соціумі.

Розробці проблеми материнської ідентичності присвячені праці сучасних зарубіжних та вітчизняних учених Н. Даниленко [1], Н. Дармостук [2], О. Кочарян [3], М. Лугова [4], М. Малкович [5], О. Нестерова [6], М. Перун [7] та ін. Однак соціально-психологічні чинники становлення материнської ідентичності жінки залишаються недостатньо дослідженими.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування соціально-психологічних чинників становлення материнської ідентичності жінки.

Виходячи з розуміння терміну «ідентичність» як ключової характеристики цілісності, самостійності та зрілості особистості, а також здатності сприймати свою поведінку і життя загалом, можна вважати, що «материнська ідентичність» найповніше відображає явища та процеси, пов'язані з материнством у житті жінки. Ця ідентичність визнана провідною

в період після народження дитини, і її рівень сформованості суттєво впливає на загальне сприйняття жінкою самої себе. Материнська ідентичність представляє собою «багатошарову психічну реальність», що включає різні рівні свідомості – індивідуальні та колективні, а також онтогенетичні та соціогенетичні основи. Ця ідентичність не лише формує особистісний статус жінки, а й визначає її роль у суспільстві, взаємодію з оточенням та здатність до самореалізації в нових умовах життя.

Аналіз науково-психологічної літератури (Н. Даниленко [1], Н. Дармостук [2], О. Кочарян [3], М. Лугова [4], М. Малкович [5], О. Нестерова [6], М. Перун [7] та ін.) дозволяє визначити материнську ідентичність як психологічний конструкт, який відображає цілісне прийняття, усвідомлення та переживання жінкою своєї ролі матері, а також її особистісну самореалізацію в контексті материнства. Вчені стверджують, що материнська ідентичність є динамічним явищем, а активний етап її формування розпочинається під час вагітності і триває після народження дитини. Крім того, материнська ідентичність є складовою глобальної ідентичності жінки, яка після народження дитини може стати провідною у розвитку її особистості. Це підкреслює важливість материнства в житті жінки та його вплив на самоусвідомлення і соціальні взаємодії.

Розглядаючи досягнення ідентичності в контексті самоздійснення особистості, важливо виокремити соціально-психологічні чинники, які можуть істотно впливати на формування материнської ідентичності жінки. Так, О. Кочарян зазначає, що зміна образу Я, набуття нової ролі матері, а також відповідальність за життя та здоров'я дитини створюють значне емоційне навантаження. Поряд із зростанням фізичного навантаження (догляд за дитиною стає трудомістким) виникають передумови для емоційних проблем, які впливають на розвиток особистісних дисгармоній. Ці обставини підкреслюють психологічні особливості матерів і дозволяють виокремлювати психологічні чинники, що формують материнську ідентичність жінки [3].

У контексті дослідження розвитку материнської ідентичності О. Нестерова акцентує увагу на формуванні психологічної готовності жінки до материнства, виокремлюючи кілька її аспектів:

1. Мотиваційний аспект – охоплює мотиви народження дитини, відповідальність за її появу та виховання, а також почуття обов'язку.

2. Оцінковий аспект – стосується рефлексії власної підготовленості та оцінки відповідності ролі матері оптимальному образу матері, що реалізується через механізм ідентифікації.
3. Емоційний аспект – охоплює емоційне сприйняття материнства (комфорт чи дискомфорт), а також настроїв, що супроводжує вагітність і взаємодію з дитиною, і рівень задоволеності роллю матері.
4. Операційний аспект – пов'язаний з материнською компетентністю, тобто володінням способами, прийомами, знаннями, навичками, необхідними для догляду за дитиною, а також умінням моделювати власну діяльність.
5. Регуляційний аспект – охоплює саморегуляцію жінки під час вагітності та після народження дитини у взаємодії з нею.

Зазначимо, що розвиток кожного з цих аспектів психологічної готовності жінки до пологів може стати передумовою формування типу материнської ідентичності в перші місяці після народження дитини [6]. На основі аналізу етапів розвитку материнства, дослідниця М. Малкович визначила сенситивні періоди та ключові показники, що дозволяють оцінити готовність або неготовність жінки до материнства. Серед таких показників:

1. Особливості комунікативного досвіду жінки у ранньому дитинстві – цей досвід впливає на формування її майбутніх міжособистісних стосунків і здатність до ефективної комунікації з дитиною.
2. Переживання жінкою ставлення до ще не народженої дитини на етапі вагітності – емоційна реакція на майбутнє материнство та усвідомлення зв'язку з дитиною.
3. Настанови жінки на стратегію виховання дитини – визначають, як жінка планує взаємодію з дитиною та які підходи до виховання вважає важливими.

Ці фактори є критичними для розуміння рівня підготовленості жінки до виконання материнських ролей, і вони можуть суттєво вплинути на розвиток її материнської ідентичності [5].

Аналіз психологічних особливостей емоційного стану вагітної, проведений М. Перун, виявляє різноманітні емоційні переживання, які можуть впливати на загальний стан жінки під час вагітності. Зокрема, серед основних характеристик виділяються: відсутність впевненості у міцності шлюбу; переживання через стосунки з чоловіком; хвилювання на початку

вагітності; підвищена дратівливість; часті негативні емоційні стани; перенавантаження на навчанні чи роботі; порушення сну; підвищена втомлюваність; загальне погане самопочуття; хвилювання у кінці вагітності; страх перед пологами. Слід враховувати, що емоційний стан матері має значний вплив на розвиток плоду на пре-, пост- та інтранатальних стадіях [7].

Учена Н. Даниленко підкреслює, що рівень особистісної тривожності та рівень особистісної зрілості є важливими психологічними чинниками, що впливають на формування материнської ідентичності жінки [1]. Водночас М. Лугова зазначає, що недостатній розвиток вольових якостей може призводити до низької цілеспрямованості, ухилення від постановки життєвих завдань і схильності до відступу перед труднощами. Це створює ризики для формування гармонійних стосунків у шлюбі та негативно впливає на взаємини з дітьми. Наприклад, незріла мати може не сприймати народження дитини як можливість для самоздійснення, а натомість вважати її перешкодою для нормального сну та можливості займатися улюбленими справами [4]. Ще одним важливим чинником, на який звертає увагу Н. Дармостук, є особливості взаємин жінки з чоловіком (батьком дитини). Важливим аспектом у цьому контексті є узгодженість життєвих завдань партнерів, особливо тих, що стосуються народження та виховання дітей. Наприклад, для жінки реалізація у ролі матері є ключовим життєвим завданням. Якщо поява дитини сприймається як спільна мета обома партнерами, це сприяє створенню перспективних сімейних взаємин, де партнерів об'єднує спільна мета [2].

Учений О. Кочарян також підкреслює, що повноцінне материнство передбачає збереження любові та прив'язаності до батька дитини. Важливим є і прийняття батьком вагітності дружини, а також змін її тіла, що свідчить про його готовність стати батьком і піклуватися про жінку та дітей [3]. Крім того, слід враховувати індивідуальні кризи, які супроводжують особистісний розвиток, а також сімейні кризи, які можуть виникати в житті кожної сім'ї. Наприклад, М. Перун вказує на період народження першої дитини як приклад сімейної кризи, що може суттєво вплинути на формування материнської ідентичності та сімейні стосунки [7].

Отже, материнську ідентичність можна охарактеризувати як системне, структурне і динамічне явище у психічному житті жінки, яка стала матір'ю.

Розглядаючи зміст материнської ідентичності, можна виокремити соціально-психологічні чинники, що мають визначальний вплив на її формування. Серед цих чинників варто відзначити зміну образу Я, набуття нової ролі, формування психологічної готовності до материнства, умови соціальної ситуації, впевненість у міцності шлюбу, переживання через стосунки з чоловіком, хвилювання на початку вагітності, страх перед пологами, рівень особистісної тривожності, рівень особистісної зрілості, особистісну незрілість партнерів, особливості взаємин жінки з батьком дитини, а також наявність індивідуальних життєвих і сімейних криз. Усі ці чинники взаємодіють між собою, створюючи складний психоемоційний ландшафт для жінки в період материнства та впливаючи на формування її материнської ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Даниленко Н. В. Формування психологічної готовності жінки до материнства : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04. Київ, 2007. 20 с.
2. Дармостук Н. В. Статеворольові чинники формування психологічної готовності до материнства : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2011. 23 с.
3. Кочарян О. С. Психологічні проблеми материнства. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті* : тези доп. IX міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2008. С. 121–122.
4. Лугова М. Особливості материнства та дитинства у період війни: соціально-філософський аналіз. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. Nr. 2 (5). S. 107–116. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/pomi/05/pomi511.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).
5. Малкович М. М. Змістовні характеристики материнської та батьківської ідентичності. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2010. Т. XII, ч. 1. С. 350–360.
6. Нестерова О. Є. Психологічна готовність до материнства. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Київ : Міленіум, 2005. Вип. 11 (14). С. 103–121.
7. Перун М. Б. Стадії розвитку материнства: психосоціальний аспект. *Вісник Львівського національного університету. Серія: Філософські науки*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2009. Вип. 12. С. 225–234.